

М. В. МІХЄЄВ

<https://orcid.org/0000-0002-5384-5985>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРОЦЕСАМИ

Наукові праці МАУП. Серія Юридичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 68–73

<https://doi.org/10.32689/2522-4603-2019-02/58-68-73>

Здійснено порівняння адміністративного та кримінального процесів в українському законодавстві з точки зору змістового наповнення, враховуючи наявність поділу адміністративного процесу на конфліктний та неконфліктний.

В юридичній науці серед певної групи науковців склалася думка про те, що адміністративний процес та кримінальний процес співвідносяться як два однакових за змістом. Проте така точка зору потребує уточнення. Кримінальний процес певною мірою співпадає з частиною адміністративного процесу, який носить назву юрисдикційного або конфліктного процесу. Проте, в застосуванні правових норм за результатами адміністративних і кримінальних проваджень є суттєва різниця. Більша ж частина адміністративного процесу немає нічого спільного з кримінальним процесом, оскільки провадження відбуваються без притягнення окремих осіб до відповідальності та призначення стягнення або покарання. Цей тип адміністративних проваджень носить назву неконфліктні провадження і він значно більшим за обсягом ніж адміністративні провадження, які носять назву конфліктні.

Таким чином, визначимо відмінності між адміністративним та кримінальним процесом і сформуємо основу поділу адміністративного процесу на конфліктний та неконфліктний, що в юридичній літературі ще не пропонувалося.

Адміністративні та кримінальні процеси вивчалися багатьма вченими. Адміністративний процес на монографічному рівні детально вивчався О. В. Кузьменко [1; 2] та В. К. Колпаковим [3]. При цьому ними було зроблено основи адміністративного процесу, які в подальшому розглядалися у працях Р. М. Миронюка [4], А. М. Апарова [5] та ряду інших дослідників. Дослідження розвитку та закономірностей кримінального процесу здійснювалося такими вченими: В. М. Тертишник [7], Л. Д. Удалова [6]. Разом з тим питання співвідношення адміністративного та кримінального процесу в більшості випадків не аналізувалося, хоча окремі дослідники стверджу-

вали, що адміністративний процес має такі ж самі стадії як кримінальний процес [8].

Однак, не можна говорити про те, що адміністративний процес та кримінальний процес мають одні і ті самі стадії, проте, якщо взяти адміністративний конфліктний або юрисдикційний процес то певні співпадіння можна визначити.

Говорячи про адміністративний процес та кримінальний процес насамперед треба визначити, що являє собою юридичний процес. Визначення юридичного процесу дається в Юридичній енциклопедії як “узагальнююче поняття, що характеризує регламентований законом порядок конституційного судочинства, провадження у цивільних, господарських і кримінальних справах, а також діяльності органів (службових і посадових осіб) адміністративної юрисдикції і судових установ з розгляду справ про адміністративні правопорушення” [9].

Вже в самому визначенні бачимо, що відсутнє поняття неконфліктного адміністративного процесу, адже всі процеси мають певні етапи та провадження, проте немає згадки про юридичний процес, коли вирішуються певні справи, що стосуються прав і інтересів громадян, але вони не пов’язані з судовою діяльністю.

З ознак юридичного процесу маємо можливість визначити такі [10; 11]:

- юридичний процес — це чітко регламентована форма юридичної діяльності;
- юридичний процес спрямований на задоволення і гарантування прав та інтересів суб’єктів права;
- юридичний процес не може здійснюватися без матеріального права, тому що він дає можливість втілювати в життя норми матеріального права.

Розглядаючи адміністративний процес, варто зазначити, що наведені ознаки притаманні адміністративному процесу. Тобто вся діяльність службових і посадових осіб, які мають право вирішувати питання, що пов’язані з адміністративними правами та обов’язками громадян регламентована відповідними нормативними документами. При цьому це можуть бути Закони України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, підзаконні акти такі як накази міністерств, інструкції, колегіальні рішення, які зафіксовані у відповідній формі та ін. При цьому рішення, які приймаються мають відповідну юридичну силу. Слід зазначити ще одну особливість нормативних актів, які діють у сфері адміністративного процесу вони вміщені в багатьох наказах, інструкціях та інших документах і не обов’язково у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

З іншого боку, якщо подивитись на нормативні документи, які регламентують кримінальний процес, то регламентація кримінального процесу є більш жорсткою. Посадові особи, які застосовують кримінальні норми, мають діяти тільки відповідно до законів України та Кримінального процесуального кодексу України [12]. В разі відхилень від вимог Кримінального процесуального кодексу України посадові та службові особи можуть притягатися до різних

видів відповідальності, а накази та інструкції, які визначають сфери діяльності службових та посадових осіб, можуть лише уточнювати норми, зафіксовані у Кримінальному процесуальному кодексі України. Тобто, існує чітке упорядкування застосування норм Кримінального процесуального кодексу України.

Стосовно регламентації адміністративного процесу — в законодавстві не існує окремого адміністративно-процесуального закону. При цьому зазначимо, що в різних країнах до питання визначення адміністративного процесу зафіксовано різні підходи. Наприклад, у Республіці Білорусь поряд з кодексом про адміністративні правопорушення [14] існує Процесуально-виконавчий кодекс про адміністративні правопорушення [13].

У даному кодексі визначено три основних частини: учасники адміністративного процесу та докази, сам адміністративний процес та виконання рішень про адміністративні стягнення.

В Україні питання адміністративного конфліктного процесу належать до різних розділів та глав Кодексу України про адміністративні правопорушення [15]. При цьому слід зазначити, що тільки перерахування органів, які мають притягати порушників до адміністративної відповідальності займає близько тридцяти статей.

Слід врахувати, що Кодекс України про адміністративні правопорушення був прийнятий ще в часи Радянського Союзу і до нього вносяться зміни, але частина статей вже застаріла і мала б бути виключеною.

Подібною є структура адміністративного та кримінального правопорушення: вона включає суб'єкт, об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони правопорушення. Разом з тим, в адміністративному процесі при вчиненні окремих правопорушень виділено чітко суб'єктивну сторону правопорушення.

Слід зазначити, що і адміністративний конфліктний і кримінальний процеси спрямовані на вирішення питань про притягнення до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення. Тобто є конфлікт, існує норма адміністративного та кримінального права відповідно, особи, які мають на те право, застосовують норми матеріального права з метою притягнення винних осіб до відповідальності.

Разом з тим, в адміністративному процесі існують неконфліктні провадження. При цьому неконфліктних проваджень в адміністративному процесі в рази більше, ніж конфліктних. С. В. Івчук поділяє такі провадження на кілька видів: управлінські, нормотворчі, дозвільні, реєстраційні, контрольні, наглядові та атестаційні. Зокрема, вона пропонує до неконфліктних адміністративних проваджень відносити провадження, які мають місце в інших підгалузях права. Зазначені провадження здійснюються на основі адміністративно-правових норм. Такими провадженнями, на думку автора, є: торговельні, медичні, сімейні, регулятивні, освітні, страхові, провадження у сфері надання різних послуг, спортивні та ін. [16].

Певні спроби щодо класифікації неконфліктних (неюрисдикційних) проваджень були зроблені раніше В. Б. Авер'яновим, який пропонував відносити до неконфліктних такі види проваджень [17]:

- з підготовки та ухвалення нормативних правових актів;
- з підготовки та ухвалення індивідуальних правових актів;
- з укладення адміністративних договорів;
- з розгляду пропозицій і заяв громадян;
- реєстраційні і дозвільні;
- установчі;
- з реалізації контрольно-наглядових проваджень;
- виконавчі;
- з діловодства;
- з приватизації державного і громадського майна;
- у земельних, екологічних, фінансово-бюджетних, податкових та деяких інших справах.

Зазначимо, що в неконфліктних адміністративних провадженнях в принципі також існують складові таких проваджень, проте вони не завжди чітко визначені і навіть в окремих випадках неможливо визначити до якого виду проваджень вони належать.

Наприклад, візьмемо провадження з отримання паспорту особою, яка досягла 16-річного віку. Особа звертається до державного органу, який зобов'язаний видати їй відповідний документ, тобто паспорт. Таке провадження має ознаки і нормотворчого характеру, адже особа після отримання паспорта набуває певних прав і обов'язків і відповідно таким чином створюється норма, щодо переведення даної особи з одного статусу до іншого. У даному провадженні можемо спостерігати і ознаки дозвільного провадження, особа отримує паспорт, що дає їй можливість вчиняти певні дії, які вона не мала права вчиняти до тих пір, поки не отримала паспорт.

Найбільш вірогідно таке провадження має ознаки реєстраційного провадження, адже таким чином особа реєструється як повнолітня і стає носієм відповідних прав, а також набуває відповідних обов'язків.

При цьому неконфліктні адміністративні провадження не завжди є обов'язковими, але бажаними. На відміну від кримінального провадження вони вчиняються за волею осіб, тоді як кримінальні провадження вчиняються за волею держави у особи відповідних посадових осіб.

Окремо треба визначити етапи кримінального та адміністративного провадження. У кримінальному провадженні етапи чітко передбачені у Кримінальному процесуальному кодексі України. До них можна віднести досудове розслідування, судовий розгляд у першій інстанції, апеляційний розгляд, касаційний розгляд та виконання рішення суду.

В адміністративних неконфліктних провадженнях є тільки етапи, які можна поділити, наприклад, на етап звернення громадянина з проханням вчинити якісь дії, етап перевірки можливості їх вчинення, якщо він необхідний та етап виконання, тобто підготовки та вручення певного документа. При цьому в окремих випадках в адміністративних провадженнях може бути етап оскарження, якщо громадянин не отримав певні послуги або не в тому обсязі, на який він розраховував. Ці етапи вже перетворюються на конфліктні провадження і в них вже можуть брати участь судові органи.

Отже, можна дійти таких висновків:

1. Кримінальний і адміністративний процес мають багато спільних ознак, але вони відрізняються за методом регулювання: в кримінальному процесі — регулювання чітке і визначене в Кримінальному процесуальному кодексі, а в адміністративному — існує велика кількість нормативних актів, які регулюють відносини в різних галузях права.
2. Кримінальний процес є єдиним і здійснюється тільки в тій формі, яка передбачена Кримінальним процесуальним кодексом України, в той час як в адміністративному процесі виокремлюється конфліктний та неконфліктний процеси, або конфліктні та неконфліктні провадження, які відрізняються за формою здійснення.
3. Кримінальний процес спрямований на встановлення особи, яка вчинила злочин та притягнення її до кримінальної відповідальності, а адміністративний процес, якщо він не є конфліктним, спрямований на врегулювання різних правовідносин у різних галузях права.

Джерела

---

1. *Кузьменко О. В.* Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. К.: Атіка, 2005. 352 с.
2. *Кузьменко О. В.* Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.07. К.: КНУВС. 401 с.
3. *Колтаков В. К.* Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
4. *Мирошук Р. В.* Правовий статус суб'єктів адміністративно-деліктного процесу: теорія та практика реалізації: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2013. 433 с.
5. *Апаров А. М.* Адміністративно-процесуальне право: стан та перспективи розвитку. К.: Істина, 2012. 518 с.
6. *Удалова Л. Д.* Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.09 / Київський нац. ун-т внутрішніх справ. К., 2006. 456 с.
7. *Тертишник В. М.* Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 440 с.
8. *Демський Е. Ф.* Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
9. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) редкол та ін. К.: Українська енциклопедія, 1998. 766 с.
10. *Горшенёв В. М., Крутин В. Г., Мельников Ю. И.* Теория юридического процесса / Под общ ред. В. М. Горшенёва. Х.: Вища шк., 1985. 191 с.
11. Міжнародна поліцейська енциклопедія Т. І. Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. К.: Вид. дім "Ін Юре", 2003. 1230 с.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 20 серпня 2019 р. (офіц. текст). К.: Паливода А. В., 2019. 408 с.
13. Процесуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях. Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2007. 120 с.

14. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях. Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2007. 184 с.
15. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. 3-тє вид. К.: Алерта, КНТ, ЦУЛ., 2010. 684 с.
16. *Івчук С. В.* Неконфліктні провадження в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук, спеціальність 12.00.07 адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право. К., 2012. 208 с.
17. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т.: Т. 1: Загальна частина / Ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова). К.: Юрид. думка, 2004. 584 с.

Mikheiev M. V. The Main Differences Between Criminal And Administrative Proceedings.

The article attempts to compare administrative and criminal processes in Ukrainian legislation. Administrative and criminal processes have been found to have many similarities, but they also have many distinctive features. In Ukrainian law and in scientific research it is proved that both criminal and administrative conflict processes consist of four components: subject, object, objective and subjective parties. However, the administrative non-conflict process does not always consist of four components. It has been proved that both criminal and administrative conflict processes are aimed at identifying offenders and bringing them to criminal responsibility or imposing administrative penalties on them. The administrative non-conflict process is aimed at managing various situations in different spheres of life and has nothing to do with punishment. In legal science, a large number of types of administrative non-conflict process or non-conflict proceedings are distinguished. These include:

- *managerial;*
- *rulemaking;*
- *permits;*
- *registration;*
- *control;*
- *supervisory and certification proceedings.*

In addition, non-conflict proceedings include other proceedings which are of an administrative nature: educational, medical, commercial insurance and others. In criminal proceedings there is no separation, it is the only one.

<https://doi.org/10.32689/2522-4603-2019-02/58-68-73>

Надійшла 14 грудня 2019 р.